

EL DARRER COMTE Isidor Cònsul

Fóra divertit començar com en les aventures dels dos gals irreductibles, Astèrix i Obèlix, imaginar una data que podria ser 1484, mostrar els perfils geogràfics de l'actual Estat espanyol i destriar-hi tres taques de color diferent, dos al nord i una al sud. Llavors, estrafent l'estil del guionista **Uderzo** poder escriure que som a finals del XV i els antics regnes peninsulars són sota control dels Reis Catòlics. Tots? Encara no! Queden el regne de Granada, el de Navarra i el comtat del Pallars, on Hug Roger III acaba d'assolir la màxima extensió d'un territori comtal que abasta d'Àger a la Vall d'Aran i de la Ribagorça fins al Segre. Ara que raneja la cinquantena, ha esdevingut un noble altiu i llegendari, i els seus súbdits, de grat o per força, el reconeixen en tots els aspres pirinencs com a "Senyor en les muntanyes".

Patriota o traïdor?

Fill d'Arnau IV i de Joana de Cardona, Huc Roger va néixer el 1425 i només tenia setze anys quan es convertí, a la mort del seu pare, en el darrer comte del Pallars. Si ens situem en la perspectiva de 1484, vol dir que era a punt d'encendre's la guerra definitiva contra Ferran II d'Aragó, el Rei Catòlic, i que el comte pallarès feia deu o dotze anys que madurava la possibilitat de crear un estat propi i independent al cor mateix dels Pirineus. Representava l'alta noblesa feudal, la més poderosa i del morro fort, amb enemics tan terribles com la pròpia corona (els reis Joan II i Ferran II) i la branca materna de la seva família, els Cardona, que seran, en acabar el conflicte, els més beneficiats de la desfeta. De fet, l'anomenada guerra del Pallars, començà com una cavalcada dels Cardona per les terres d'Hug Roger amb el vist i plau reial. Encara hi havia ferides obertes de l'anterior guerra civil i els Cardona eren a l'aguait de qualsevol possibilitat de revenja. La història ballava la dansa dels temps de crisi i de canvis, s'acabava la baixa edat mitjana i s'avançava pels camins que duïen a l'edat moderna. La noblesa feudal que representava Hug Roger III defensava interessos diferents dels d'unes monarquies que duïen anys buscant el recolzament de la burgesia, alhora que escoltaven les justes queixes dels pagesos de remença subjectes als abusos feudals.

La guerra entre Hug Roger III i els Cardona, que actuaven en nom de Ferran II, va començar de manera oberta el juny de 1484 i s'allargà fins el 10 de juliol de 1487, quan Caterina Albert, esposa del comte pallarès, lliura el castell de València d'Àneu a les forces del reials. Ja feia mesos, però, que Hug Roger havia deixat el

Pallars, a la recerca de reforços per poder fer front a l'exèrcit dels Cardona. No els va trobar, va haver de romandre exiliat en terres de França, bo i esperant l'oportunitat de lluitar contra Ferran II d'Aragó. Així ho va fer quan Lluís XII de França entrà en brega amb el Rei Catòlic per interessos comuns sobre el regne de Nàpols. L'enemic d'Hug Roger III era Ferran II, com abans ho havia estat el seu pare Joan II, i la millor manera de combatre'l era guerrejant al costat dels seus oponents. A Catalunya, Ferran II havia fet incoar un procés de rebel·lia contra el darrer comte del Pallars, al qual declarava traïdor i el condemnava a mort. Una mort, de tota manera, que encara trigà quinze anys a arribar, fins el 1503, quan Hug Roger fou fet presoner, a Nàpols, de les hosts que comandava Gonzalo Fernández de Còrdova, l'anomenat Gran Capità. El comte ja era vell, tenia seixanta-vuit anys, i li fou commutada la pena de mort per la condemna de presó perpètua a la fortalesa de Xativa on hi morí el desembre de 1503.

Hug Roger III és un personatge que la història ha de descobrir, encara. Més que no pas poc conegut, ha estat, en general, bandejat i tractat de manera adversa per la historiografia coetània. Sobretot per Jerónimo de Zurita i Gonzalo García de Santa Maria que el titllen d'esca de tots els mals, d'enemic públic número u i causa principal que Catalunya es veiés atrapada en el desordre i la guerra. Per a altres historiadors antics, en canvi, inclosos els romàntics, Hug Roger fou un home d'honor i un patriota, un pactista defensor de les llibertats catalanes, del model de la Catalunya comtal i feudal davant de Ferran el Catòlic. Qui sembla que l'ha estudiat de manera més objectiva és Santiago Sobrequés i Vidal, a *Els barons de Catalunya* (1957) i, juntament amb Jaume Sobrequés i Callicó, a *La guerra civil catalana del segle XV. Estudis sobre la crisi social i econòmica de la baixa edat mitjana* (1973).

Des de l'any 2003, amb motiu dels cinc-cents anys de la mort d'Hug Roger III, el Consell Cultural de les Valls d'Àneu, amb la col·laboració d'altres entitats i la coordinació de Ferran Rella, ha endegat un dinàmic procés de vindicació, recuperació i divulgació de la memòria d'Hug Roger III. Fins ara el resultat és la suma de quatre publicacions: un primer volum de gran format, *Senyor en les muntanyes. Procés polític a Hug Roger III, darrer comte del Pallars* (Pagès editors, Lleida, 2002); un segon de criteri divulgatiu, *Hug Roger III. Darrer comte del Pallars, de la glòria a l'ocàs* (Garsineu, Tremp, 2003); un còmic guionat i dibuixat pels germans Núria i Oriol Garcia i Quera, *Hug Roger III. Un rebel indomable*, i un conjunt de propostes didàctiques *Hug Roger III de Pallars i la fi de la Catalunya*

comtal, a cura de Cisco Farràs, Isabel Montori, Teresa Sabarich i Maria Tohá (Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya). Un desplegament que va des dels especialistes a l'aula, que ja va passar per un dossier de la revista "Sàpiens" (n.14, desembre de 2003) i que espera una exposició al Museu d'Història de Catalunya la propera primavera.

Els "Dramatis personae" d'una història complexa

No és gens fàcil acostar-se al moll de l'os d'Huc Roger III ni a les circumstàncies que van marcar el temps que li tocà de viure. La història era en un d'aquests nusos envitricollats i difícils de desfer. El mateix 1451 que Hug Roger III esdevenia comte del Pallars, en un altre regne del Pirineu, a Navarra, esclatava la guerra entre els partidaris d'un jove príncep, Carles de Viana, i el seu pare Joan de Navarra. Aquest Joan de Navarra era fill de Ferran d'Antequera i germà d'Alfons el Magnànim, llavors rei d'Aragó. En el disseny d'una política matrimonial que va barrejar l'habilitat amb l'atzar i la bona sort, Ferran d'Antequera havia casat el seu fill Joan amb Blanca de Navarra i l'hereu infantat era Carles de Viana. Morta la reina mare, les tensions van esclatar entre pare i fill per un problema semàntic derivat de redacció del testament de Blanca de Navarra, el qual disposava que Carles de Viana heretava el tro sempre que son pare s'hi avingués. Mentrestant son pare s'havia tornat a casar, amb Joana Enríquez, una dona ambiciosa i sense manies, que havia donat un altre fill al seu home, Ferran, el futur Rei Catòlic. Així s'arriba al 27 de juny de 1458, data en què mor Alfons el Magnànim i és son germà Joan (ara Joan II), amb interessos al regne de Navarra, qui el substitueix en el tro del d'Aragó.